



پایانامه کارشناسی ارشد در الهیات فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

# بررسی تطبیقی نقش موجود زن در خانواده و نقش مطلوب آن از منظر فقه شیعه

استاد راهنما:

دکتر علی اکبر احمد پور

استاد مشاور :

آقای احسان لرافشار

تحقیق:

آقای جواد شجاعان

این پایانامه از حمایت‌های مالی دانشگاه سیستان و بلوچستان برخوردار شده است

اسفند ماه ۱۳۸۹

تقدیم به:

پیشگاه نماد صبر و شکیبایی، الگوی پاکی و عشق، مبلغ دین و مذهب،

عمه زینب (سلام الله علیها)

و به اسوه های استقامت، پدر و مادر عزیزم

و به ستاره فروزان و همسر زندگی ام

و به برادران و خواهران عزیزم

## تقدیر و تشکر:

«من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق»

اینک که با استعانت از ایزد منان وزحمات وراهنمایی های اساتید محترم انجام این پایانامه به پایان رسید، بر خود لازم می دانم که از اساتید محترم وکلیه کسانی که در انجام تحقیق، حقیر را کمک وراهنمایی نموده‌اند، تشکر و قدر دانی لازم را بنمایم. از استاد علم و اخلاق آقای دکتر علی اکبر احمد پور که با راهنمایی های ارزشمند شان وزحمت های بی دریغ خود همواره مشوق بنده بوده اند وبا دقت وحساسیت فوق العاده در تصحیح و اصلاح و رفع مشکلات این رساله متقبل زحمت های فراوان شده اند، صمیمانه تشکر و سپاسگذاری می نمایم.

همچنین از استاد محترم احسان لر افشار، استاد مشاور که در این تحقیق راهنمایی های ارزشمندی نموده اند صمیمانه تشکر و قدر دانی می نمایم.

در دوران آموزش این مقطع از محضر اساتید محترم جناب آقای دکتر نادر مختاری افرکتی و جناب آقای دکتر محمد صادق علمی بهره علمی و اخلاقی فراوان برده ام واز این بزرگواران کمال قدر دانی را دارم. و همچنین از زحمات رئیس سابق دانشکده مرحوم حجة الاسلام میر احمدی وزحمات رئیس کنونی دانشکده حجة الاسلام مهدی بیات مختاری تشکر و قدر دانی صمیمانه به عمل آورم.

واز همه اساتیدی که از محضرشان کسب فیض کردیم و ثمرات امروز را مدیون تلاش آنان می باشم بسیار قدر دانم.

## چکیده :

عنوان رساله پیش رو « بررسی تطبیقی نقش موجود زن در خانواده و نقش مطلوب آن از منظر فقه شیعه » می باشد. شکی نیست که زنان در طول تاریخ از شأن و موقعیت لازم و کافی برخوردار نبوده و غالباً دچار ستمهایی بوده اند. با رشد روز افزون آگاهی های بشر و با افزایش آگاهی بانوان در سده های اخیر، به تدریج این پرسش به طور جدی مطرح شده است که جایگاه و نقش واقعی زنان در جامعه و مخصوصاً خانواده کدام است؟ در این راستا به یقین می توان گفت که ادیان الهی، به ویژه دین خاتم، بیش از همه به احیای شخصیت والای زنان همت گماشته و خداوند متعال با آگاهی کامل بهترین راه را برای سعادت و رستگاری بشر از زن و مرد فراروی آن گشوده است.

از این رو در این رساله به دنبال این هستیم که مهمترین رسالتهای زن نقش همسری و مادری اوست . و همچنین آنچه از نقش زن در جامعه کنونی رایج شده است با برخی موازین اسلامی و قوانین خانواده هماهنگی ندارد و باعث آسیب هایی برای زن و خانواده می شود . بنابراین سعی شده با معرفی دقیق شخصیت زن و نقشهای گوناگونی که او می تواند در خانواده ایفا کند، زنان جامعه اسلامی بیش از پیش به وظایف خویش و اهمیتی که در سرنوشت جامعه اسلامی می توانند داشته باشند، آگاه میشوند. سپس ارزش زن از دیدگاه آیات و روایات بیان شده و مشخص می شود که وجود اختلافات حقوقی بین زن و مرد در احکام اسلام، بواسطه شرایط روحی و تکوینی زن بوده و این به معنای کم ارزش خواندن او نمی باشد.

با توجه به مطالب مطرح شده در این پایانامه که به روش توصیفی، و بررسی کتابخانه ای جمع آوری شده؛ حاصل یافته های این پایان نامه این است که آنچه در حال حاضر در خانواده و جامعه ایران بعنوان نقش زن رایج شده مطلوب فقه شیعه نمی باشد.

و اینکه با در نظر گرفتن تعالیم دین اسلام، قلمرو و ضوابط حضور زن در خانواده و جامعه شناخته می شود. و نقش خطیر زن به عنوان همسر و وظایفی که در قبال شوهر خویش دارد، همچنین به عنوان مادر و اهمیت و تأثیری که در تربیت کودکان دارا می باشد بررسی خواهد شد.

**واژگان کلیدی:** حقوق زن، فمینیسم، منابع فقهی، ادله احکام، رشد انسان، مادر

## فهرست مطالب

عنوان

صفحه

|                                                             |    |
|-------------------------------------------------------------|----|
| بخش اول: کلیات و مفاهیم.....                                | ۱  |
| مقدمه:.....                                                 | ۲  |
| فصل اول: ادبیات تحقیق.....                                  | ۴  |
| گفتار اول: طرح مسئله.....                                   | ۴  |
| گفتار دوم: سابقه تحقیق:.....                                | ۵  |
| گفتار سوم: ضرورت انجام این تحقیق:.....                      | ۸  |
| گفتار چهارم: فرضیه های و سوالات تحقیق.....                  | ۹  |
| گفتار پنجم: اهداف تحقیق.....                                | ۹  |
| گفتار ششم: استفاده کنندگان از تحقیق.....                    | ۹  |
| گفتار هفتم: چه کاربردهایی از انجام این تحقیق متصور است..... | ۹  |
| گفتار هشتم: نوآوری طرح در چیست؟.....                        | ۱۰ |

گفتار نهم: روش انجام تحقیق:.....۱۰....

گفتار دهم: دشواریهای تحقیق.....۱۰.

فصل دوم: مفاهیم و شناخت موضوع.....۱۰

مقدمه.....۱۰

گفتار اول: تعریف لغوی واژگان کلیدی .....۱۱

گفتار دوم: پیشینه تحقیق.....۱۱

فصل سوم: خانواده در فقه.....۱۷

مقدمه .....۱۷

گفتار اول: خانواده در قرآن.....۱۷

گفتار دوم: خانواده در روایات .....۱۸

نتیجه گیری:.....۲۳

بخش دوم: نقش مطلوب زن در فقه.....۲۴

مقدمه.....۲۵:

|                                                                          |    |
|--------------------------------------------------------------------------|----|
| فصل اول: نقش زن در خانواده از منظر قرآن و سنت.....                       | ۲۶ |
| مقدمه.....                                                               | ۲۶ |
| گفتار اول: قرآن و نقش تربیتی مادر در خانواده.....                        | ۲۶ |
| گفتار دوم: نقش همسری و مادری زن.....                                     | ۲۹ |
| گفتار سوم: نقش خانه داری زن.....                                         | ۳۱ |
| گفتار چهارم: حفظ آرامش در خانواده.....                                   | ۳۴ |
| گفتار پنجم: پذیرایی از میهمان.....                                       | ۳۶ |
| گفتار ششم: پرهیز از زن سالاری در خانواده.....                            | ۳۷ |
| گفتار هفتم: دو دیدگاه جا لب از نقش زن در خانواده و نقد آن.....           | ۳۸ |
| گفتار هشتم: زن، محور خانواده.....                                        | ۴۱ |
| گفتار نهم: زن میزان خانواده است.....                                     | ۴۲ |
| گفتار دهم: زن و مرد مساویند!!.....                                       | ۴۳ |
| گفتار یازدهم: جایگاه حمایت از حقوق غیر مالی در اصول حاکم بر خانواده..... | ۴۶ |

گفتار دوازدهم: برخی از ویژگیهای زنهار..... ۴۶

گفتار سیزدهم: حضانت..... ۵۴

فصل دوم: جایگاه حقوق مالی زن..... ۶۰

مقدمه..... ۶۰

گفتار اول: حق اجرت المثل..... ۶۰

گفتار دوم: شرایط استحقاق اجرت المثل..... ۶۳

گفتار سوم: حق نحله..... ۶۶

گفتار چهارم: مهریه..... ۷۰

گفتار پنجم: نفقه..... ۷۶

گفتار ششم: ارث زن..... ۸۶

گفتار هفتم: حق مالکیت..... ۸۹

فصل سوم: حجاب زن..... ۹۰

مقدمه..... ۹۰

گفتار اول: قرآن، حجاب و عفاف..... ۹۱

گفتار دوم: عفاف در کلام امام علی (علیه السلام)..... ۹۳

گفتار سوم: چرا حجاب اختصاص به زن یافته است ؟ ..... ۹۴

گفتار چهارم: زنان نمونه در آیات و روایات..... ۹۵

فصل چهارم: بررسی نقش علمی و فرهنگی زن..... ۹۷

مقدمه..... ۹۷

گفتار اول: زن و دانش پژوهی:..... ۹۷

گفتار دوم: زنان و فقاہت..... ۱۰۱

گفتار سوم: نقش تربیتی مادر در انتقال فرهنگ به کودک..... ۱۰۲

فصل سوم: نقش زن در عرصه های اجتماعی - سیاسی..... ۱۰۴

مقدمه..... ۱۰۴

گفتار اول: اسلام و تشویق زنان به سیاست..... ۱۰۴

گفتار دوم: اصل جواز مشارکت سیاسی برای زنان و ادله آن..... ۱۰۵

گفتار سوم: حدود و نحوه مشارکت سیاسی زنان در جامعه اسلامی..... ۱۰۶

گفتار چهارم: موقعیت اجتماعی زن در اسلام..... ۱۱۰

گفتار پنجم: اشتغال زنان..... ۱۱۴

گفتار ششم: انواع اشتغال زن..... ۱۲۱

گفتار هفتم: معرفی برخی از قوانین مدنی مربوط به حوزه اشتغال زنان..... ۱۲۴

گفتار هشتم: دو ایه منقلب کننده..... ۱۲۵

نتیجه گیری..... ۱۲۷

بخش سوم: نقش موجود زن در خانواده..... ۱۲۸

مقدمه..... ۱۲۹

فصل اول: نقش زن در توسعه جوامع..... ۱۳۰

مقدمه..... ۱۳۰

گفتار اول: زن در روند توسعه..... ۱۳۰

گفتار دوم: رشد و برچسب توسعه..... ۱۳۳

فصل دوم: آسیب های فرهنگی واجتماعی ..... ۱۳۴

مقدمه..... ۱۳۴

گفتار اول: انحراف اجتماعی..... ۱۳۵

گفتار دوم: پیشگیری و درمان انحرافات اجتماعی..... ۱۴۱

گفتار سوم: عدم اشتغال مفید و عدم استفاده درست از فرصت ها..... ۱۴۲

نتیجه گیری..... ۱۴۴

آزمون فرضیه ها وپیشنهادات..... ۱۴۵

اثبات یا رد فرضیه ها..... ۱۴۶

پیشنهادات..... ۱۴۸

نتیجه گیری کلی..... ۱۴۹

منابع و ماخذ..... ۱۵۱

بخش اول:

کلیات و مفاهیم

## مقدمه:

زندگی هر دسته از موجودات مفهوم ویژه ای دارد که با توجه به فلسفه آفرینش آن ها تفسیر می گردد. خداوند از آفرینش گیاهان هدف هایی داشته، متمایز از هدف هایی که برای آفرینش حیوانات رقم زده است. بنابراین مفهوم زنده و با نشاط بودن گیاهان غیر از معنی زنده و با نشاط بودن حیوانات است.

انسان نیز موجود زنده ای است که شاکله آفرینش او از لحاظ ظاهر و باطن و جسم و روح با سایر موجودات متفاوت و کامل تر از آن ها است. او می تواند دامنه شناخت و معرفت خویش را تا اعماق هستی رسوخ دهد و از ملک تا ملکوت را به تسخیر خویش در آورد و همه هستی را در اختیار خویش بگیرد و از تمامیت آن ابزار و نردبانی بسازد تا به هدف نهایی آفرینش و حیات طیبه نایل گردد و زندگی حقیقی را در جوار قرب الهی و وصول به کمال مطلق جستجو نماید، و این است تفسیر زندگی و حیات انسانی. در چنین صورتی انسان وظیفه خویش را انجام داده، توانسته است به مقام انسانیت نایل گردد.

پس وظایف زن یا مرد در خانواده یا جامعه را باید در راستای فلسفه آفرینش و چیستی زندگی اش جستجو کرد. به دیگر بیان: پرسش "تکلیف ما، در خانه و جامعه چیست" را می توان بدین گونه بیان کرد: برای رسیدن به "زندگی انسانی" و داشتن نشاط و شادمانی، و نیل به جوار قرب ربّانی، چه وظیفه ای در محیط خانواده و اجتماع داریم و چگونه می توان به آن دست یافت؟

از نظر قرآن زن در خانواده دو نقش اساسی دارد، نقش اول زن این است که با پرتو جذّاب عاطفه و محبت و دلسوزی خدادادی، تلخیهای زندگی مشترک زناشویی را می زداید.

یعنی از نشانه های او این است که از خود شما جفت هایی برای شما آفرید تا نزد ایشان آرامش یابید و میان شما دوستی و مهربانی برقرار ساخت.

در نقش دوم، زن قدرت آفریدگاری و ربوبی خداوند را با پرورش جنین و تربیت کودک به نمایش می گذارد، قرآن می فرماید:

«وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَزْوَاجِكُم بَنِينَ وَحَفَدَةً» (نحل/ ۷۲).

یعنی خداوند برای شما از خودتان همسرانی قرار داد و از همسرانتان برای شما پسران و نوادگان پدید آورد.

تقسیم بندی نقش زن در خانواده

زن در خانواده، دو نقش اصلی دارد، همراه بسیاری نقشهای پیدا و ناپیدای دیگر. لیکن در این ارزیابی، به دو نقش محوری اشاره می شود:

زن در خانه، سازندهٔ مجدد شخصیت، توانایی و کارآیی مفید مرد است. آرامش و سکونتی را که زن به مرد می‌بخشد با هیچ شیوه و ابزاری نمی‌توان پدید آورد. «زن از آنجایی که مرد خیالی سرگردان را به مرد فداکار و پای بست به خانه و کودکان خود تبدیل می‌سازد، عامل حفظ و بقای نوع است...» (ویل دورانت/۱۳۷۴ش/۱۴۹).

دیگر نقش حیاتی زن، رسالت مادری است. این نقش نیز، از مهمترین نقشهای اصولی و زیربنایی و انسان ساز است. رسالت مادری، دورانی طولانی دارد و زن از آغاز تشکیل نطفه در رحم، براستی پرورش دهندهٔ فرزند است تا دوران مدرسه. و در دوران بعد گرچه فرزندان استقلال می‌یابند؛ لیکن همواره و تا واپسین لحظات حیات مادران، تاثیرهای اصولی بر راه و کارهای فرزندان دارند. تأثیر البته بسیار آشکارتر مادر در دوران شیرخوارگی و کودکی است. در این دوران نسبتاً طولانی، همهٔ ابعاد شخصیت کودک به دست مادر و در آغوش گرم او شکل می‌گیرد و کودک به آنجا که باید برسد و در همین دوران می‌رسد و سرمایه‌های اصلی را در این دوره از مادر دریافت می‌کند. محیطهای آموزشی نیز برپایه‌ای که مادر ریخته است کار خویش را استوار می‌سازند. از این رو می‌بینیم، در آئین اسلام توصیه‌های بسیاری در دوران بارداری و پس از زایمان و شیردادن و... به مادران شده است. دستورها و راهکارهای فیزیکی از شیردادن و تغذیه مناسب و... و راهکارهای روحی و تربیتی و آرامشی را که برای فرزندان باید فراهم آورند. که اینها همه در ایفای نقش اصلی زن و رسالت مادری، در تربیت فرزندان بسیار مؤثر است. و زیباترین هنرنمایی زن است هنر و نقشی که جز زن کسی نمی‌تواند این نقش را با این زیبایی بازی کند.

«باید زن تندرستی را که به کودکش شیر می‌دهد نقطهٔ اعلاي زیبایی عالم بدانیم.»

بدین جهت آموزشهای خیرخواهانه و جانبداریهای اصولی و انسانی از حقوق زن، باید به عظمت این بعد از حیات زنان توجهی ژرف داشته باشد، هیچگاه آن را فدای برخی نقشهای زودگذر اجتماعی نکند.

«نبوغ در مادری همان اندازه امکان دارد که نبوغ در سیاست و ادب و جنگ. دربارهٔ برابری در نبوغ نباید از روی برابری در قدرت یا توانایی در اجرای امور با مهارت مساوی حکم کرد... بلکه برابری در نبوغ را باید از روی توانایی در اجرای مشاغل و وظایفی دانست که طبیعت بر هر یک از زن و مرد گذاشته است.» (ویل دورانت/۱۳۷۴ش/۲۴۷).

## فصل اول: ادبیات تحقیق

### گفتار اول: طرح مسئله

فرهنگ مردم ایران زمین در دوره های معاصر از ۳ عنصر تعیین کننده فرهنگی است.

۱- عنصر ایرانی

۲- عنصر عربی- اسلامی

۳- عنصر غربی

هرچند این فرهنگ از دیر باز پیوستگی و هویت واحدی داشته است و هنوز شاخص های فرهنگ ایرانی در هویت مردم ایران آشکار است اما نمی توان نقش عناصر دیگر را در رشد و تکامل و پیچیدگی فرهنگ ایرانی نادیده گرفت از طرفی «زن» به عنوان یکی از چندکلید رازگشا در فرهنگ هر قومی نمی تواند تحت تاثیر عناصر فرهنگی دیگر قرار نگرفته باشد. در فرهنگ ایرانی زندگی زنان به میزان زیادی تحت تاثیر عنصر ایرانی و فرهنگ غربی است و از طرفی تحت تاثیر فرهنگ اسلامی رشد و نمو یافته است. به گونه ای که عده ای از صاحب نظران معتقدند برخی هنجارها و ارزشهای اجتماعی که به نام دین اسلام در جامعه حاکم شده است از متون دینی به دست نمی آید بلکه ناشی از عناصر فرهنگی غیر اسلامی است. به عنوان نمونه استاد مطهری در مورد مسئله حجاب و پوشیه زدن بانوان در جوامع اسلامی معتقد است « این امر در زمان پیغمبر و صحابه و در زمان ائمه اطهار وجود نداشته است آنچه از زوایای تاریخ به دست می آید این است که سیره مسلمین در قرون اولیه اسلام به سیره آنها در قرون بعدی مخصوصاً پس از اختلاط به ملت غرب با ملتهای دیگر و بالاخص پس از تاثیر از رسوم و عادات امپراطوری روم شرقی از یک طرف و رسوم ایرانی از طرف دیگر بسیار متفاوت بوده است». بنا بر این حاکم شدن ارزشها، هنجارها و الگوهای رفتاری و نقش سیاسی و اجتماعی در فرهنگ کنونی به هیچ وجه همان الگوهای مطلوب حضور زن در جامعه نیست. هر چند پس از انقلاب اسلامی و با حاکم شدن حکومت دینی و قوانین مدنی اسلامی تا حدودی الگوهای مطلوب حضور زن در جامعه سامان یافت ولی هنوز تا رسیدن به جایگاه واقعی زنان در جامعه اسلامی فاصله بسیار است به طوری که بررسی در برخی متون و رسالات فقهی و استقراء در نظریات تحقیقی فقه پژوهانی چون شیخ صدوق، شیخ طوسی، شیخ مفید، شهیدین ، علامه حلی، مرتضی انصاری و دیگران و متاخرین چون حضرت امام خمینی(ره)، آیت ا... بروجردی، خویی، مرعشی و ... و نیز با بررسی آثار متجددین آنها به این نتیجه رسیدیم که نگرشهای فقهی به زنان را می توان در سه دسته کلی مورد بررسی قرارداد (مؤسسه فرهنگی پژوهشی کوثر ولایت/۱۳۸۵/۳۴).

۱- به این ترتیب که عده ای از سنت گرایان با تاکید بر برخی از آیات و روایات و متون فقهی و نیز سیره متشرعین به طور مطلق زنان را از حضور در جوامع اجتماعی سیاسی پرهیز می دهند و بر این باورند که : « سلامت و سعادت زن در این است که یا حامله باشد و یا بچه در زیر پستان خود داشته باشد» و از طرفی در برابر رای سابق.

۲- گروهی قائل به حضور بی قید شرط آنان هستند این دسته عموماً تحت تاثیر روشن فکران معاصر تمامی عرصه های مشارکت سیاسی و اجتماعی را مجاز می دانند و برای اثبات نظریه خود به ادله قرآنی و روایات و سیره بانوان بزرگ صدر اسلام استناد می کنند.

۳- در کنار دو نظریه پیشین، دسته سوم قائل به تفصیل شده اند به این ترتیب که حضور زن در مجامع عمومی و عرصه های اجتماعی را با حفظ قیود و شروطی پذیرفته اند بنا بر این خواننده آگاه به این نکته می رسد که برای دست یابی به نظریه صحیح و طراحی الگوها و ضوابط حضور زن در جامعه و نقش و جایگاه مطلوب او ناچار از رجوع به منابع فقه شیعه و ادله فقها بررسی دقیق آنها هستیم تا از این رهگذر بتوان با عنایت به فقه اصیل اسلامی و ادله احکام شرعی و مباحث جامعه شناختی به دور از موهومات مسئله را مورد بررسی قرارداد.

### گفتار دوم: سابقه تحقیق

در قسمت کتابها، موارد قابل توجهی که شباهتی با موضوع ماداشته باشد، یافت نشد در اینجا به ذکر چند نمونه می پردازیم:

۱- استورات میل، جان؛ ترجمه علاء الدین طباطبایی «انقیاد زنان» چاپ اول، تهران، انتشارات هرمس، ۱۳۷۹، این کتاب در سال ۱۸۶۹ در زمانی منتشر شد که زنان انگلستان، هنوز از بسیاری حقوق از جمله حق رأی محروم بودند. نویسنده برتری مردان بر زنان را طبیعی ندانسته، معتقد است، جامعه ای که می خواهد بر برابری کامل زن و مرد بنیاد داشته باشد، باید روابط اجتماعی زن و مرد را تنظیم کند. در فصل نخست طبیعی بودن فرودستی زن را با رد ادله موافقان آن به چالش می کشد. در فصل دوم قوانین ازدواج انگلستان را مورد نقد قرار داده آن را نوعی بردگی می داند. در فصل سوم به اشتغال زنان می پردازد و در فصل چهارم فواید آزادی زنان را برمی شمارد. مترجم در مقدمه کتاب نوشته ای از «جین آگریدی» آورده است که شامل گزارشی مختصر از زندگی میل و شرحی درباره کتاب حاضر است. این کتاب پیش از این تحت عنوان «کینزک کردن زنان» با ترجمه خسروبیگی با مشخصات ذیل به چاپ رسیده است. چاپ اول، ۱۳۷۷، نشر بانو، تهران..

۲- زیبایی نژاد، محمد رضا و محمد تقی سبحانی «درآمدی بر نظام شخصیت زن در اسلام»، چاپ دوم، قم، دارالنور دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، ۱۳۸۱.

در بخش اول این کتاب طی سه فصل مبانی فکری غرب در نگرش به شخصیت زن، مبانی اسلامی در نگرش به شخصیت زن و اصل شخصیت زن از نگاه اسلام بررسی می‌گردد. بخش دوم به جریان‌شناسی نهضت زنان می‌پردازد. در فصل اول این بخش نهضت زنان در غرب، جریان‌شناسی و نقدهایی بر آن وارد می‌گردد و در فصل دوم، نهضت زنان در ایران جریان‌شناسی می‌شود.

۳- . مشیرزاده، حمیرا «مقدمه‌ای بر مطالعات زنان»، دفتربرنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۸۳، چاپ اول، تهران.

این کتاب در دو بخش و هشت فصل مباحثی را در حوزه مطالعات زنان مطرح می‌کند. در بخش اول طی دو فصل زمینه‌های ظهور جنبش زنان، تاریخچه این جنبش، امواج سه‌گانه آن و گرایش‌های مختلف فمینیستی معرفی می‌شود. بخش دوم به مطالعات زنان می‌پردازد. در فصل سوم در مورد شکل‌گیری مطالعات زنان بحث می‌شود. فصل چهارم به مباحث فلسفی و فراتروری این مطالعات پرداخته و در ذیل آن اخلاق و معرفت‌شناسی فمینیستی، تشریح می‌گردد. در فصل پنجم، مطالعات زنان در حوزه تاریخ و در فصل ششم مطالعات اجتماعی فمینیستی، مطرح می‌گردد. نقد فمینیسم بر جریان اصلی روان‌شناسی و نظریه‌های فمینیستی درباره

روان‌شناسی جنسیت در فصل هفتم و سیاست در مطالعات زنان در فصل هشتم مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۴- مزایای زن و مرد در اسلام، تألیف سید ابوالفضل نبوی قمی. ظاهر امر آن است که اصل نگارش در سال ۱۳۴۸ ش پایان یافته است و تاریخ پایان دیباچه نیز بدان صراحت دارد (ص ۳). در پایان کتاب که تاریخ قید شده با تعبیر وقع التألیف و النشر ببلده قم سال ۱۳۹۱ ق / ۱۳۵۷ ش رقم خورده است

به هر حال نویسنده در این کتاب تفاوت‌های زن و مرد را در اسلام در زمینه‌های حقوقی و طبیعی و دینی در یکصد و شصت بند تنظیم و تحلیل کرده است. در مقدمه‌ی کتاب وجود اختلاف در جهان کبیر و سایر موجودات و جهان انسانی و میان افراد بشر را بازگو می‌کند تا به تفاوت‌های زن و مرد می‌رسد. آن‌گاه مستندات این اختلاف را از آیات قرآنی بر می‌شمرد و به بیان فلسفه‌ی آن می‌پردازد. پس از مقدمه در فصل نخست معامله‌ی بشر با زنان را در تاریخ تشریح می‌کند و در فصل‌های دوم تا پنجم امتیازات زن و مرد را در سه حوزه‌ی عبادات و معاملات و سیاسات و معاشرت بیان می‌کند.

مقالات:

#### ۱- «فلسفه جنسیت» از آلن سوبل، ترجمه بهروز جندقی

نویسنده پس از تحلیل مفهومی فلسفه جنسیت و تعریف عمل جنسی، به بررسی دیدگاه ساختارگرایی درباره عمل جنسی می‌پردازد. تحلیل جنبه متافیزیکی در امور جنسی، تبیین نظریه حقوق طبیعی آکویناس، بررسی دیدگاه کانت و کانتی‌های معاصر درباره اخلاق جنسی، ارزیابی دیدگاه‌های مطرح درباره مسئله «رضایت و اعمال زور» در عمل جنسی و مسئله «شکنجه‌دهی در لذت جنسی» از دیگر موضوعات این مقاله می‌باشد.

۲- «آیا هویت جنسی مردانه توجیهی است برای سلطه مردانه؟» آیرس ماریون یانگ؛ ترجمه فرخ‌قره‌داغی

نویسنده با این ادعا که تمایزهای جنسیتی به برقراری سلطه مردانه، منجر می‌شود به توضیح سلطه مردانه پرداخته و میان تفاوت‌های جنسیتی و سلطه تمایز قایل است

#### ۳- «اخلاق فمینیستی» از رزماری تونگ، ترجمه عباس یزدانی، ناقد محمود فتحعلی.

در این مقاله سه رهیافت اخلاق زنانه، اخلاق مادری و اخلاق هم‌جنس‌گرایی زنانه و تبیین ویژگی‌های اخلاق فمینیستی تشریح می‌گردد.

#### ۴- «سرمایه‌داری، مردسالاری و تفکیک شغل بر اساس جنس» هایدی هارتمن؛ ترجمه آویده نهبانندی

هارتمن اقتصاددان و فمینیست سوسیالیست آمریکایی است. وی در این مقاله وی بر نظارت مردان بر سازمان‌ها و اتحادیه‌هایی که زنان را از مشاغل به حاشیه رانده، تأکید کرده و به این نکته اشاره می‌کند که استثمار سرمایه‌داران از نیروهای کار و نیز سلطه مردسالارانه مردان بر زنان با یکدیگر تفاوت دارد.

#### ۵- «سرمایه‌داری و رهایی زن» میشل بارت؛ ترجمه نسترن موسوی

بارت سازو کارهایی را که ستم بر زنان را در عرصه‌های مختلف پابرجا نگه می‌دارند، تحلیل می‌کند. تأکید بارت بر اهمیت ایدئولوژی در تولید و بازتولید ستم بر زنان است.

#### پایان نامه ها:

#### ۱- عنوان: بررسی جایگاه زن در خانواده و اجتماع در اسلام و یهودیت، نویسنده: جلیلی، محمدرضا، استاد

راهنما: پورگل، محمدمهدی مقطع: کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، مرکزی

در پایان نامه حاضر موضوع زن در آیات و روایات و تورات بررسی شده و مطالب آن در پنج بخش آمده است:

بخش اول، آفرینش و ارزش زن: زن در ادوار تاریخ، آفرینش زن، فضیلت زن در خانواده و اجتماع؛ بخش دوم،

زن در شکل‌گیری خانواده و اجتماع، معیارهای انتخاب همسر، نقش حجاب در خانواده و اجتماع، نقش زن در

ترلز خانواده و اجتماع؛ بخش سوم، حقوق زن در خانواده و اجتماع: حقوق مادی زن، حقوق معنوی زن، تعدی

به حقوق زن؛ بخش چهارم، مشارکت زنان در اجتماع: حضور زنان در اجتماع، موانع حضور زن در اجتماع، مشارکت زنان در اشتغال، زنان در مدیریت و رهبری جامعه؛ بخش پنجم، دیدگاه اسلام و یهود پیرامون تعدادی از زنان وابسته به انبیاء: همسر آدم و همسر نوح، سارا و هاجر، مادر موسی و خواهر موسی و همسر موسی، همسر و دختران لوط، زلیخا و ملکه سبأ.

۲-عنوان : نگرشی به زن از دیدگاه قرآن و بررسی تطبیقی آن با آئین زرتشت، یهود و مسیح(با تأکید بر مهر و ارث)

نویسنده: وکیلی محلاتی، الهه، استاد راهنما: حجتی، سیدمحمدباقر، کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۶۹  
در این پایان نامه زن از دیدگاه قرآن مورد بررسی قرار گرفته و با آیین زرتشت، یهود و مسیحیت مقایسه شده است. موضوعاتی که میان قرآن و سایر آیینها مقایسه شده، عبارت است از : مهر، نفقه، ضرورت مهر و نفقه وارث زن و مرد.

۳-عنوان : زنان اسوه در قرآن ، نویسنده: اسلامی فرد، زهرا، استاد راهنما: حجتی، سیدمحمدباقر، کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۷۳

در این پژوهش زنان نمونه از دیدگاه قرآن مورد بررسی قرار گرفته است. ابتدا موقعیت زنان در تاریخ کشورهای متمدن شرق و غرب جهان و شبه جزیره عربستان قبل از اسلام، تاریخ حقوق زن در قرون وسطی و قرون اخیر در اروپا، جایگاه زن در ادیان زردشت، زنان اسوه در قرآن و صفات برجسته هر یک از آنان آورده شده است و ما در این پایاننامه در صدد آن هستیم که نقش زن را در جامعه کنونی بررسی کرده و نقش مطلوب وی را از منظر فقه امامیه با نقش موجود آن در جامعه مقایسه کرده تا الگوی مناسب از نقش های یک زن مسلمان بدست آوریم.

### گفتار سوم: ضرورت انجام این تحقیق:

با توجه به اینکه زن پژوهی عمدتاً با دو رویکرد زیر انجام پذیرفته است:

۱- بررسی مسائل اجتماعی زنان با رویکرد جامعه شناسانه

۲- بررسی مسائل فردی زنان با رویکرد فقهی - حقوقی

از این رو بررسی مسائل اجتماعی زنان و جایگاه و نقش آنها در جامعه با رویکرد فقهی ، کمتر مورد بررسی قرار گرفته است . از این رو این تحقیق ضروری به نظر می رسد اهمیت این امر ، مخصوصاً ، با قوت گرفتن جریانات افراطی فمینیستی از یک طرف و جریانات تفریطی از طرفی دیگر ، به خوبی روشن می شود.

از این رو در این پژوهش سعی می شود با بررسی فقهی جایگاه اجتماعی زنان و نظریه اصیل فقهی اتخاذ شود

#### **گفتار چهارم: فرضیه ها و سوالات تحقیق**

۱- در جامعه مهمترین رسالتهای زن نقش همسری و مادری اوست.

۲- موقعیت زن با آمدن اسلام در حقوق گوناگونی از جمله حقوق اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و غیره به حد اعتدال رسید.

۳- وضعیت موجود زن در خانواده از نظر ایفای نقشهای فردی و اجتماعی چگونه است؟

۴- وضعیت مطلوب زن در جامعه اسلامی از نظر ایفای نقشهای اجتماعی چگونه باید باشد؟

۵- قلمرو ، ضوابط و محدودیت های حضور زن در جامعه از منظر فقه اسلامی چگونه است؟

#### **گفتار پنجم: اهداف تحقیق**

در انجام این تحقیق سه هدف زیر پیگیری می شود.

۱- آگاهی از وضعیت موجود زن در جامعه ما در عرصه های مختلف اجتماعی

۲- مشخص شدن فاصله موجود تا وضعیت مطلوب اسلامی

۳- نظریه دقیق اسلام(شیعه) در رابطه با زن

#### **گفتار ششم: استفاده کنندگان از تحقیق**

این پایان نامه می تواند مورد استفاده افراد و نهادهای زیر قرار گیرد:

الف) دستگاههای مسوول در امور زنان

ب) تصمیم گیران و تصمیم سازان در مراکز فرهنگی و اجتماعی

ج) آموزش و پرورش

د) حوزه های علمیه و حامیان حقوق زن

#### **گفتار هفتم: چه کاربردهایی از انجام این تحقیق متصور است؟**

۱- تا حدودی اشتباهات و خرافات و تعصبات بی جا در رابطه با امور زنان شناخته شده و رفع میشود.